

Коробка С.В.

кандидат економічних наук, доцент,
Львівський національний університет
ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького

Korobka Svitlana

L'viv National University of
Veterinary Medicine and Biotechnologies named after S.Z. Gzhytskyi

ОРГАНІЧНЕ ВИРОБНИЦТВО: НОВІ МОЖЛИВОСТІ ДЛЯ МАЛОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА НА СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЯХ

Стаття присвячена аналізу стану органічного виробництва на сільських територіях. Досліджено стан забезпечення органічного виробництва в Україні загалом та на сільських територіях зокрема. Визначено споживачів української органічної продукції. Подано власне бачення визначення «органічне мале підприємництво». Основною передумовою здійснення органічного виробництва є те, що малим підприємствам на сільських територіях заборонено застосовувати хімічні добрива, пестициди, генетично модифіковані організми, консерванти тощо, тому на всіх етапах виробництва застосовуються методи, принципи та визначені правила. Відзначено, що розвинуте мале органічне підприємництво може бути індикатором економічного розвитку сільських територій. Визначено перспективність розвитку органічного малого підприємництва на сільських територіях. Отже, мале органічне підприємництво має перспективи для розвитку, а за умов усунення визначених перешкод набуде подальшого прогресивного розвитку.

Ключові слова: органічне виробництво, сільські території, мале підприємництво, розвиток, тенденції розвитку, мале органічне підприємництво, сільське виробництво.

Постановка проблеми. Сучасний досвід та наукові умови дослідження підтверджують, що прискорений розвиток малого підприємництва на сільських територіях може відіграти важливу роль у структурній перебудові сільських територій, забезпечити демографічну стабільність та розв'язати виниклі соціально-економічні проблеми. Крім того, саме сільські території відіграють важливу роль у забезпеченні продовольчої безпеки держави, а практично сформоване підприємницьке середовище сприятиме позитивній тенденції нарощування виробництва сільсько-господарської продукції.

Сучасні умови розвитку суспільства диктують нові потреби забезпечення продовольчої безпеки та відтворення природної родючості й біорізноманіття навколишнього середовища, оскільки функціонування сільського господарства у світі передбачає, що бідні країни мають забезпечити своє населення продуктами харчування у кількісному вимірнику, а розвинуті – у якісному. Такий підхід до розвитку аграрного виробництва сприяв появі нового виду діяльності, а саме органічного виробництва в країнах Європейського Союзу, США, що не оминув Україну.

У світі, згідно з попередніми даними, нараховуються 2,7 млн. виробників органічної продукції, якими переважно є малі та середні підприємства. Площа органічних земель складає 58 млн. га й має тенденцію до збільшення на 15% (58 млн. га), а органічний ринок складає 80 млрд. євро.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням розвитку малого підприємництва на сільських територіях та органічного виробництва приділяється велика увага у вітчизняній економічній літературі. Проблемам розвитку малого підприємництва на сільських територіях присвячені праці М. Маліка, М. Хвесика та інших науковців. Розвитку органічного виробництва присвячені роботи таких вчених, як Л. Мармуль, Н. Новак, М. Федорова, С. Антоненко, В. Писаренко.

Проте недостатньо висвітлено питання розвитку малого підприємництва разом з органічним виробництвом, а також його впливом на сільські території.

Формулювання цілей статті. Метою статті є визначення позитивних тенденцій здійснення органічного виробництва малими підприємствами на сільських територіях, його особливостей та важливості для економічної безпеки.

Виклад основного матеріалу. Розвиток малого підприємництва на сільських територіях залишається на низькому рівні, що переважно спричинене нерозвиненістю сільських територій, слабким доступом до фінансово-кредитних ресурсів та низькою конкурентоспроможністю. Європейський курс розвитку України обумовлює необхідність реформування та вирішення внутрішніх проблеми країни загалом та сільських територій зокрема, а також пошук нових шляхів їх розвитку, оскільки сільські території мають значний потенціал, природні запаси, наявність потенційних трудових ресурсів, мінливість та нестабільність націо-

нальної економіки, що в майбутньому дасть можливість раціонально використати потенціал малого підприємництва та розвинути на їх основі мале органічне виробництво.

Сільські території є соціально просторовим утворенням, що поєднують організаційні, виробничо-господарські, соціально-економічні та природно-ресурсні складові через сукупність виконуваних ними функцій, а також забезпечують багатогалузевий розвиток та створюють середовище життя сільського населення.

Розвинуте мале підприємництво – це одна з ознак прогресивної економіки. Саме так вважають у країнах з ринковою економікою, тому більшість політичних та економічних програм там відштовхується від принципу “Think first small” («Спочатку думай про малих»). Малі підприємства на сільських територіях, як і в інших сферах економіки, відіграють значну роль в розвитку країни. Завдяки їм відбувається економічне зростання, прискорюється науково-технічний прогрес, відбувається зайнятість вільних трудових ресурсів та виробництво товарів нової якості.

Всебічний аналіз стану соціально-економічного розвитку малого підприємництва на сільських територіях показав, що відбувається негативна тенденція в їх розвитку. Головними причинами цього є подальша деградація сільських територій, загострення продовольчої безпеки, зниження демографічного відтворення населення сільських територій та створення соціальної напруги на селі [9]. За таких обставин пошук нових способів покращення соціально-економічного життя на сільських територіях має не просто науковий, але й прикладний аспект. Мале підприємництво на сільських територіях до 2020 року за песимістичного варіанта створить 31,8 тис. нових робочих місць, що скоротить рівень безробіття на селі на 0,14%; за реалістичного – 148,5 тис. нових робочих місць, що знизить безробіття на 0,68%; за оптимістичного – 259,1 тис. нових робочих місць, що зменшить безробіття на 1,18% [13].

Сільські території в соціально-економічній сфері посідають особливо важливе місце. В Україні налічуються 28 441 сіл, де проживає 31% (13 256 185 осіб) українського населення (з них – 8,5 млн. осіб працездатного віку), 80% поселень мають території з чисельністю мешканців менше однієї тисячі осіб. Проте чисельність сільського населення щорічно зменшується на 132 тис. осіб, водночас знижується частка сільського населення в загальній чисельності України [4].

Отже, можна говорити, що нинішній стан розвитку сільських територій перебуває в критичній фазі, що приводить до дестабілізації економіки, тому мале органічне підприємництво на сільських територіях може сприяти залученню людського потенціалу й наявних локальних та регіональних ресурсів. Для сталого розвитку малого підприємництва на сільських територіях перспективним може бути органічне виробництво сільськогосподарської продукції, тобто органічне мале підприємництво.

Органічне виробництво – це цілісна система господарювання та виробництва харчових продуктів, яка

поєднує найкращі практики з огляду на збереження довкілля, рівень біологічного різноманіття, збереження природних ресурсів, застосування високих стандартів належного утримання тварин та метод виробництва, який відповідає певним вимогам до продуктів, виготовленим з використанням речовин та процесів природного походження [16].

Якщо під підприємництвом, згідно з чинним законодавством, прийнято розуміти безпосередню самостійну, систематичну діяльність з виробництва продукції, виконання робіт, надання послуг задля отримання прибутку, яка здійснюється фізичними та юридичними особами, зареєстрованими як суб'єкти підприємницької діяльності, на власний ризик та в порядку, встановленому законодавством [8], то під малим органічним підприємництвом можна розуміти самостійну, системну діяльність, що здійснюється на власний ризик, щодо виробництва харчових продуктів з огляду на збереження довкілля, рівень біологічного різноманіття, збереження природних ресурсів, застосування високих стандартів належного утримання тварин та методів виробництва, що відповідають певним вимогам до продуктів, виготовленим з використанням речовин та процесів природного походження.

Закон України «Про основні принципи та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції» визначає, що органічне виробництво – це сертифікована діяльність, пов'язана з виробництвом сільськогосподарської продукції (зокрема, всі стадії технологічного процесу, а саме первинне виробництво (включаючи збирання), підготовка, оброблення, змішування та пов'язані з цим процедури, наповнення, пакування, переробка, відновлення та інші зміни стану продукції), що провадиться із дотриманням вимог законодавства у сфері органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції [5].

Згідно з чинним законодавством під час органічного виробництва підприємствам на сільських територіях заборонено застосовувати хімічні добрива, пестициди, генетично модифіковані організми, консерванти тощо, а на всіх етапах виробництва застосовуються методи, принципи та визначені правила.

Наша країна займає лідируючі позиції щодо забезпечення сільськогосподарськими угіддями на одну особу 0,914 га та 0,716 га на особу ріллі. В Україні нараховуються 21 009,6 тис. га сільськогосподарських угідь, майже 93% з них передані фізичним особам внаслідок розпаювання, здавання в оренду, отже, на них яких здійснюється виробничо-господарська діяльність як великими, так і малими підприємствами. Згідно з розрахунками вчених під час здійснення правильного землеробства земельний фонд України може прогодувати 300–3 200 млн. ос. [2].

Органічним виробництвом займаються 164 сільськогосподарські підприємства, найбільшу питому вагу серед яких мають малі підприємства, на загальній площі понад 472,85 тис. га. За останні роки площа органічного виробництва в Україні зросла на 48%

(з 270 до 400 тис. га), що дало можливість увійти до топ-20 країн за площею у світі, а також посісти 11 місце в Європі. При цьому майже половина органічних земель України зайнята під вирощування зернових (48,1%), олійних (16%), бобових (4,6%), овочів (2%), фруктів (0,6%), винограду (0,1%). Основною органічною продукцією, що експортується, є, відповідно, зернові, олійні та бобові культури, дикорослі ягоди, гриби, горіхи та лікарські рослини.

Основними країнами – імпортерами української органічної продукції є Нідерланди, Німеччина, Велика Британія, Італія, Австралія, Польща, Швейцарія, Бельгія, Чехія, Болгарія, Угорщина. Однак споживання органічної продукції в Україні є значно нижчим, ніж в європейських країнах та США, й складає 0,5 євро, тоді як в ЄС – 40 євро/ос. Торгівля органічними харчовими продуктами й заклади з їх харчуванням концентруються переважно у столиці та містах-мільйонниках або промислових центрах.

Незважаючи на позитивні тенденції розвитку органічного виробництва, воно постійно зазнає певних труднощів, які пов'язані із сертифікацією підприємства та його продукції, її стандартизацією та маркуванням через недостатню кількість відповідних центрів контролю та сертифікації. Також відсутня офіційно затверджена процедура сертифікації [14, с. 9].

У Європі вартість сертифіката становить від 10 тис. грн. до 340 тис. грн. залежно від обсягу виробництва й кількості найменувань продукції [2]. Для його отримання підприємцю необхідно пройти низку процедур. Найважливішою серед них є невикористання протягом трьох (п'яти) років під час вирощування рослинної продукції засобів захисту рослин та добрив хімічного походження. Підприємець, який вирощує свою продукцію на землях, що піддаються обробці хімікатами чи мінеральними добривами, не може претендувати на сертифікат екостандарту, біостандарту чи органік-стандарту, оскільки земля або перебуває в перехідному періоді, або не відповідає умовам сертифікації. Прибуток від продажу продукції в роки сертифікації буде нижчим (як правило, виробництво було збитковим), оскільки врожайність знижується, а вирощена продукція продається за ринковою ціною, бо ще не є органічною. Якщо говорити про продукцію тваринництва, то тут спостерігається така ж ситуація. У перехідні три роки тваринам заборонено давати синтетичні гормони, обробляти антибіотиками (якщо це не загрожує життю тварини) тощо, а корм також повинен бути органічним (або відповідати біостандарту).

Нині розвиток малого органічного підприємництва на сільських територіях є одним з пріоритетних напрямів. У 2015 році було розроблено «Єдину комплексну стратегію розвитку сільського господарства та сільських територій на 2015-2020 роки» [7].

Позитивним стало також прийняття у 2018 році Закону України «Про основні принципи і вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції», метою якого є вдосконалення правового регулювання

органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції, а також зміна чинного законодавства відповідно до законодавства ЄС у цій сфері [5].

Підтримкою розвитку органічного підприємництва займаються Федерація органічного руху України, Міжнародна Громадська Асоціація учасників біовиробництва, Клуб органічного виробництва, Спілка учасників органічного виробництва «Натурпродукт» та багато інших організацій.

До проблем, які сповільнюють розвиток органічного підприємництва на сільських територіях, варто віднести відсутність відповідної законодавчо-нормативної бази регулювання розвитку органічного виробництва; відсутність урядової стратегії розвитку органічного виробництва; відсутність функціонуючої державної системи контролю за ринком органічної продукції; слабка обізнаність виробників щодо сертифікації органічної продукції; недостатність наголошення на екологічній компоненті органічного виробництва; інноваційна пасивність більшості виробників та управлінських структур; низький рівень технологічної культури українських виробників сільськогосподарської продукції [19].

Отже, продовження впровадження органічного виробництва малими підприємствами на сільських територіях сприятиме вирішенню екологічних, економічних та соціальних проблем шляхом зменшення антропогенного навантаження на навколишнє середовище внаслідок здійснення господарської діяльності; відновлення та збереження родючості сільськогосподарських земель; впровадження ресурсозберігаючих технологій та технічних засобів; забезпечення населення нашої країни якісними та безпечними продуктами харчування; покращення здоров'я населення на сільських територіях; підвищення рівня освіти населення сільських територій; поліпшення добробуту сільського населення шляхом диверсифікації підприємницької діяльності та поєднання з регіональними особливостями; захисту права споживачів; забезпечення інноваційного розвитку органічного сільськогосподарського виробництва; створення екологічного іміджу України та підвищення конкурентоспроможності продукції; забезпечення продовольчої безпеки.

Перспективність розвитку виробництва органічної продукції на сільських територіях полягає в таких аспектах, як можливість використання наявних територіальних ресурсів; постійна необхідність зберігання навколишнього середовища; підвищення рівня життя сільських мешканців шляхом розвитку сільських територій; залучення в галузь іноземних інвестицій та покращення показників галузі загалом; необхідність зміцнення своїх позицій на світовому ринку та створення конкурентоспроможної продукції; забезпечення продовольчої безпеки нашої країни.

Висновки. Мале підприємництво на сільських територіях має значний потенціал у подальшому розвитку, оскільки залишається одним з основних джерел створення нових робочих місць та збільшення чисельності зайнятих. Диверсифікація форм підприємницької

діяльності сприяла появі та розвитку в Україні нових форм його реалізації, а саме органічного виробництва, оскільки в умовах нестачі власних фінансових ресурсів та за відсутності державної та регіональної підтримки органічне виробництво може розвиватися за обмежених ресурсних можливостей.

Отже, Україна має великі перспективи з налагодження органічного виробництва на сільських тери-

торіях та реалізації органічної продукції на світовий ринок. Співпраця з міжнародними організаціями у сфері органічного виробництва дасть можливість швидко відкоригувати наявну нормативно-законодавчу базу.

Перспективи розвитку малого підприємництва на сільських територіях разом з органічним виробництвом залишаються актуальними та потребують подальшого дослідження.

Список літератури:

1. IFOAM Basic Standards (approved by the IFOAM General Assembly, Victoria, Canada, August 2016). URL: <http://www.ifoam.org> (дата звернення: 12.04.2019).
2. Organic – Europe. URL: <http://www.organic-europe.net> (дата звернення: 12.04.2019).
3. Organic world. URL: <http://www.organic-world.net> (дата звернення: 12.04.2019).
4. Державний комітет статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>. 2018 (дата звернення: 12.04.2019).
5. Екологічні новації Спільної аграрної політики ЄС: імплементація в Україні : науково-аналітична записка від 10 серпня 2016 р. № 135-13/440 / Інститут економіки та прогнозування НАНУ. Київ, 2016. 37 с.
6. Єдина комплексна стратегія розвитку сільського господарства та сільських територій на 2015-2020 роки. URL: <http://minagro.gov.ua/node/16025> (дата звернення: 15.04.2019).
7. Про основні принципи та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції : Закон України від 10 липня 2018 року № 2496-VIII / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення: 12.04.2019).
8. Про підприємництво : Закон України від 21 липня 2012 року / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/698-12/ed20120721> (дата звернення: 13.04.2019).
9. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції : Закон України // Відомості Верховної Ради. 2018. № 36. Ст. 275. URL: <http://minagro.gov.ua/node/21596> (дата звернення: 12.04.2019).
10. Компонент «Розвиток сільських територій». URL : http://www.swap-rural.org.ua/ua/rural_development (дата звернення: 12.04.2019).
11. Концепція Державної програми розвитку органічного виробництва в Україні. Аналіз передумов, проблем, можливостей та ризиків для виконання програми. URL: <http://www.organic.com.ua/uk/homepage/2010-01-26-13-45-25?start=4> (дата звернення: 12.04.2019).
12. Коробка С., Пенцак Т. Проблеми соціально-економічного розвитку сільських територій в Україні. *Науковий вісник Львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького*. 2017. Т. 19. № 76. С. 67–71.
13. Малік М. Підприємництво і розвиток сільських територій. *Економіка АПК*. 2016. № 6. С. 97–103.
14. Малік М., Хвесик М. Сталий розвиток сільських територій на засадах раціонального природокористування та еколого-безпечного агропромислового виробництва. *Економіка АПК*. 2010. № 5. С. 3–12.
15. Мармуль Л., Новак Н. Розвиток органічного виробництва в Україні на засадах кооперації. *Економіка АПК*. 2016. № 9. С. 26–32.
16. Огляд ринку. Органічна продукція. URL: <https://msb.aval.ua/news/?id=26062> (дата звернення: 11.04.2019).
17. Органічні продукти. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Органічні_продукти (дата звернення: 12.04.2019).
18. Лупенко Ю., Малік М., Заяць В. та ін. Стратегічні напрями розвитку підприємництва і кооперації в сільському господарстві на період до 2020 року. Київ : ННЦ ІАЕ, 2013. 50 с.
19. Федерація органічного руху України URL: <http://organic.com.ua> (дата звернення: 12.04.2019).
20. Федоров М., Ходаківська О., Корчинський С. Розвиток органічного виробництва. Київ : ННЦІАЕ, 2011. 146 с.

ОРГАНИЧЕСКОЕ ПРОИЗВОДСТВО: НОВЫЕ ВОЗМОЖНОСТИ ДЛЯ МАЛОГО ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВА НА СЕЛЬСКИХ ТЕРРИТОРИЯХ

Статья посвящена анализу состояния органического производства на сельских территориях. Исследовано состояние обеспечения органического производства в Украине вообще и на сельских территориях в частности. Определены потребители украинской органической продукции. Предоставлено собственное видение определение «органическое малое предпринимательство». Основной предпосылкой осуществления органического производства является то, что малым предприятиям на сельских территориях запрещено применять химические удобрения, пестициды, генетически модифицированные организмы, консерванты и т. д., поэтому на всех этапах производства применяются методы, принципы и определены правила. Отмечено, что развитое малое органическое предпринимательство может быть индикатором экономического развития сельских территорий. Определена перспективность развития органического малого предпринимательства на сельских территориях. Итак, малое органическое предпринимательство имеет перспективы для развития, а при условиях устранения определенных препятствий приобретет дальнейшее прогрессивное развитие.

Ключевые слова: органическое производство, сельские территории, малое предпринимательство, развитие, тенденции развития, малое органическое предпринимательство, сельское производство.

ORGANIC PRODUCTION: NEW OPPORTUNITIES FOR SMALL ENTERPRISE ON RURAL TERRITORIES

The article is devoted to the analysis of the state of organic production in rural areas. The state of organic production in Ukraine and in rural areas is investigated. Identified consumers of Ukrainian organic products. The very idea of “organic small business” is presented. “Small Organic Entrepreneurship” is an independent, systemic, at its own risk, food production activity, taking into account the preservation of the environment, the level of biodiversity, the preservation of natural resources, the application of high standards of proper keeping of animals and the production method that meets certain requirements for products manufactured using substances and processes of natural origin. Organic production is carried out by 164 agricultural enterprises, the largest share of which is occupied by small enterprises, with a total area of over 472.85 thousand hectares. Over recent years, the organic production area in Ukraine has increased by 48% (from 270 to 400 thousand hectares), which made it possible to enter the TOP-20 countries by area in the world, and rank 11th in Europe. Almost half of the organic land in Ukraine is occupied by cultivations of cereals (48.1%), oilseed (16%), legumes (4.6%), vegetables (2%), fruits (0.6%) and grapes (0.1%). The main organic products that are exported from respectively are cereals, oilseeds and legumes, wild berries, mushrooms, nuts and medicinal plants. The basic prerequisite for the implementation of organic production for small enterprises in rural areas is the use of chemical fertilizers, pesticides, genetically modified organisms, preservatives, etc., which apply methods, principles and defined rules at all stages of production. It is noted that developed small organic business can be an indicator of economic development of rural territories. The prospects of organic small business development in rural areas are determined. Therefore, proceeding from the above, it can be said that small organic business has prospects for development, and, subject to the elimination of certain obstacles, it will acquire further progressive development.

Key words: organic production, rural territories, small entrepreneurship, development, development tendencies, small organic business, rural production.